

SURİYE’NİN BAŞARIYA ULAŞMIŞ İLK ASKERİ MÜDAHALESİ; SİYASİ COĞRAFYA AÇISINDAN 1949 HÜSNİ EL-ZAİM DARBESİ

Dr. Öğr. Üyesi Salim AZİZ¹

ÖZET

I. Dünya savaşıyla şekillenen işgal edilen ve parçalanan Ortadoğu bölgesi değişen ve çeşitlenen dünya düzeninde sömürücü konumdaki ülkelerin iç dinamikleri ile II. dünya savaşının getirdiği ağır yükümlülükler sebebiyle işgal ettikleri bölge ve ülkelerden çekilmelerine neden olmuştur. Fransızların ve İngilizlerin işgal ettikleri bölgelerden çekilirken yeni düzenler, sınırlar ve sorunlar bırakmaları da kaçınılmazdı. Bunlar demokrasi, insan hakları, eğitim, askeri alanlar, modern yasalar ve istenildiğinde kendilerine hizmet edebilecek birbirinden habersiz devletler içinde farklı gruplardır. Çıkarlarını korumak ve daha avantajlı hale getirilmesi için yapılmış gizli bölgesel ve uluslararası düzenlemeler olarak göze çarpmaktadır. Bu durum çıkarların çeşitliliği ve bölgesel rekabetçi düşmanlıklar nedeniyle Ortadoğu ve Arap coğrafyasında daha fazla görüldüğünü söylenebilir.

Arap coğrafyasında 1930’lu yıllardan bu yana 125’e yakın darbe girişimi olmuş ve bu girişimlerden yaklaşık üçte ikisi başarısızlıkla, üçte biri başarı ile sonuçlanmıştır. Yine Dünya ve Ortadoğu’da 1945-1963 yılları arasında da en fazla darbe girişiminin görüldüğü ülke Suriye’dir. Yaşanan bu darbe ve darbe girişimlerinin ilk başarılısı 30 Mart 1949’daki Hüsnî El-Zaim girişimidir.

İngiltere’nin dünya sahnesindeki yerini Amerika Birleşik Devletleri’ne bırakıyor olması ve Amerika Birleşik Devletlerinin de kendisine göre bir düzen kurmak istemesindeki ısrarıyla ülkelerdeki kendileriyle uyum içinde çalışabilecek olmaları açıkça desteklemeleri ve sıklıkla ikili görüşmeler gerçekleştirilmelerinden anlaşılmaktadır.

İngiltere-Amerika rol değişimi ve Rusya-Amerika çekişmesi dünyada yaşanan güç mücadeleleri sonucundaki el değiştirmeler ve yansımaları en iyi Ortadoğu’da ve ilk olarak Suriye’de gerçekleşen darbeye görmek mümkündür. Zaim darbesi sonucunda bazı Amerikan yanlısı Arap ülkelerle Suriye’nin daha yakınlaştığı ve bazı ülkelerle de mesafe konulması bu tezi destekler niteliktedir. Türkiye Cumhuriyetinden etkilenerek laik ve modern bir devlet kurmak istedikleri açıkça dile getirmeleri ve Türkiye’nin tavrı da bunu desteklemektedir.

Böylece 1949 yılında Suriye’de üç darbenin yaşanması ve ilk darbeyi yapanın yanında toplumda saygınlığı ile bilinen ve başbakanlık görevi üstlenen Berazi’nin infaz edilmesiyle bu darbenin en önemli perdesi kapanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüsnî El-Zaim, İlk Darbe, Suriye, Hannavi.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Ün., FEF, Coğrafya Bölümü, ORCID 0000-0002-4220-295X, salimaziz@comu.edu.tr)
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 28/06/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 24/07/2022

THE FIRST SUCCESSFULLY REALIZED MILITARY INTERVENTION IN SYRIA; 1949 HUSNI EL ZAIM COUP IN TERMS OF POLITICAL GEOGRAPHY

ABSTRACT

The Middle East region, which was shaped, invaded and fragmented due to World War I, but the internal dynamics and the heavy responsibilities put on those colonizer countries made them leave the countries and the regions they had invaded. It was inevitable that the English and the French would create new orders, borders and problems while departing from the region. These are democracy, human rights, education, military fields, modern laws and different groups in the states who do not know one another and ready to serve for the colonizers. It is noticeable that these are secret regional and international agreements which are done to protect their existing benefits and make themselves more advantageous. This can be seen more in the Middle East region and the Arab geography owing to the variety of interests and regional rivalry.

Since 1930s there have been approximately more than 125 coup attempts and two third of the attempt has been futile and one third has been successful in the Arab World. Furthermore, Syria was the first country in the Middle East and the World with the highest coup attempts between 1945-1963. Among these coup attempts, first successful attempt was Huzni-El Zaim's coup attempt on 30 March 1949. While England was leaving the World power stage to the United States of America, it is clearly understood that the United States of America openly supported those who can work with them smoothly and organized bilateral meetings with different groups in the region in order to create new order according to their wish.

The switching hats between England and the USA, the rivalry between Russia and the USA, and the handovers and their reflections due to the power struggles in the World can be best and first seen in the Middle East and coups realized in Syria. This thesis can be supported by the Zaim's coup because after this coup Syria strengthened the relations between pro-American countries and put distance between the anti-American countries. They openly declared that they want to establish a secular and modern country as in Turkey and Turkey's support for them is good evidence.

Finally, in Syria three coups happened in 1949, then the most important curtain was drawn with the execution of Berazi who was known as esteemed politician and Prime Minister, besides realizing the first Coup.

Keywords: Huzni-El Zaim, first Coup, Syria, Hannawi

GİRİŞ

Gelişmemiş ya da az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinde sıkça rastlanan askeri darbeler incelendiğinde, darbecilerin tarihte yaşanan olaylardan etkilenerek cesaret aldıklarını ve darbeleri kendilerine hak görerek gerçekleştirdikleri sonucuna varılmaktadır. Kendilerine özgü anlayışları doğrultusunda parçası oldukları toplumları yönetmeyi hak olarak gördükleri de açıkça söylenebilir. Darbecilerin 1930'lu yıllardan başlayarak Arap dünyasında da defalarca darbe girişimde buldukları görülmektedir. Bu kişi veya toplulukların kendilerine hak gördükleri duruma da siyasi, ekonomik, kültürel, psikolojik ve antropolojik sebeplerle birlikte dış güçlerden özellikle de Batı'dan gelen desteklerin etkisi olduğu bilinmektedir.

Yirminci yüzyılda Batı'dan esinlenerek cumhuriyet, laiklik, demokrasi, anayasal düzen, hukukun üstünlüğü, halk egemenliği, çok partili sistem ve seçme-seçilme hakkı gibi kavramlarla Ortadoğu coğrafyasında modern devlet kurma isteğine askeri güç saygı duymamıştır. Tarihte askeri gücün modern devlet anlayışına karşı şiddet ve terör kullandığı da dikkat çekmektedir. Darbeciler darbelerinde başarıya ulaştıktan bir zaman sonra var olan veya var olabilecek uluslararası tepkilerinde sönümlenmesiyle ülke içinde parlamento, eğitim ve sağlık gibi devlet kurumlarına baskı kurmaktan ve halka karşı orantısız güç kullanmaktan çekinmemişlerdir. Darbeciler tüm bunları yaparken, devletin çıkarlarını koruduğunu ve mili birliği tesis ettiklerini de her fırsatta savunmaktan geri kalmamışlardır. Fakat bu tutumlarının başarıya ulaşamaması ile darbeciler zamanla siyasi, iktisadi ve yerel güçlerle anlaşma yoluna gitmiştir. Bu tutum ile ortak paydalar oluşturularak ortak çıkarlar geliştirmeye ve yönetimlerinin daha uzun süreli olmasını amaçlamışlardır.

II. dünya savaşından bu yana dünyada 400'den fazla darbe girişimi yaşanmıştır. Bu darbe girişimlerinin 186'sı Afrika kıtasında, 123'ü Arap dünyasında gerçekleşmiştir. Özellikle Arap dünyasındaki darbeler başta olmak üzere, Ortadoğu ve Afrika dünyadaki darbe girişimleri tarihinde ciddi bir paya sahiptir. Arap dünyasındaki 123 darbe girişiminden 39'u amacına ulaşmış, 84 girişim ve kalkışma ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Suriye'ye bakıldığında 1945-2000 yılına kadar 50'ye yakın darbe², darbe girişimi ve askeri hareketlilik (kalkışma) gerçekleşmiştir. Bunlardan 9 tanesi yönetimlerin el değiştirmesiyle sonuçlanırken diğer darbe girişimleri başarısız askeri hareketlilik olarak nitelendirilmiştir. Suriye de 1970 yılına kadar her 9-10 ayda bir darbe girişiminin gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin 1949 yılında başarılı üç darbe girişimi 1962'de ise beş darbe girişimi bir darbe yaşandığı bilinmektedir.

1. HÜSNİ EL-ZAİM'İN HAYATI³

Hüsni El-Zaim 1894 yılında Babası Osmanlı ordusunda görevli bir müfettişken Halep şehrinde doğmuştur. Hüsni El-Zaim ilkokul eğitimini Halep'te, orta okul eğitimini Şam'da gördükten sonra İstanbul'da Askeri Rüştiye okulunda başladığı askeri eğitimini Edirne'de teğmen olarak tamamlayarak Medine'de askeri hizmetine başlamıştır.

1918'in başlarında Filistin savaşlarında İngilizlerin eline esir düşerek Mısır'a götürülmüş. Serbest bırakıldıktan sonra da Faysalın Arap Ordusu'na ardından da 1921 yılında Suriye'de kurulan Fransız ordusuna (Fransız Doğu Ordusuna) katılmıştır. Fransız askeri eğitimini 1928 yılında Şam'da kurulan Fransız askeri okulda tamamlamıştır. 1934 yılında yüzbaşılığa, 1941 yılında Fransa'da gördüğü askeri eğitimden sonra da albay rütbesine terfi ettirilmiştir. Aynı yıl Şam'ı gerilla tarzında savunmak üzere askeri teçhizat, silah ve para verilmişken Fransa'da yönetim Digolların eline geçmesi sonucunda Suriye'deki Fransız komutanı (Katro) Hüsni El-Zaim'i gözaltına alırtıp bütün rütbelerini sökerek cezaevine göndermiştir.

² Khalaf, S, 2017, s. 653.

³ Hüsni El-Zaim veya (Hüsnü Zaim, Hüsnü El-Zaim, حسني الزعيم)

1943'te Şükri El-Kuvvetli cumhurbaşkanlığına seçildikten sonra arabuluculuğu yapıp 1944'te cezaevinden çıkarılarak serbest bırakıldı. Bu sayede Hüsni El-Zaim görevine döndü ve ilk önce doğu bölgesinden (Dear Ez-Zour) sorumlu komutan daha sonra Şam'daki güvenlik güçlerinden sorumlu genel müdür olarak tayin edildi. Filistin travmasından sonra Hüsni El-Zaim, dönemin en kıdemli komutanı olmasından dolayı Ordu Komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevlerine getirildi. Ayrıca Hüsni El-Zaim, daha farklı bir rol oynamaya hevesli, askeri disipline sahip ve Atatürk devrimlerine benzer devrimleri düşünen bir kişiliğe sahip olması onu daha fazla yetki ve girişim yapmaya sevk etmekteydi.

2. DARBEYİ GETİREN SÜREÇLER VE NEDENLERİ

1936 yılında Fransa'nın Suriye'den çekilme sözü vermesiyle anayasa oluşturulmuş ve cumhurbaşkanı seçilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Ancak Fransa'nın Suriye'den çekilmesi 1946 yılının nisan ayına kadar sürmüştür. Bu durum iç dengelerde dezenformasyona neden olmuş ve Fransa çekildikten sonra da arkasında bazı sorunlar kalmasını sağlamıştır. 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ve Filistin'in parçalanması 1948 yılında ilk Arap-İsrail Savaşının yaşanması da kuruluşunun üzerinden 3 yıl geçen yeni bir devlet için zorlu bir imtihan olmuştur.

Savaşta birbirinden farklı yöntem ve teknik kullanarak savaşa giren Arap kuvvetlerine karşı genel galibiyet İsraililerin lehine olmuştur. Başarısızlığın faturası ise bütün Arap ordusuna ve ülkelerin yönetimlerine kesilmiştir. Suriye de ise genç devletin 30 bin civarındaki askeri kuvvetleriyle savaşta ancak birkaç yeri (3 yerleşim yeri, 2 tepe ve sınırda küçük bir alan) ele geçirilmesi:

iki farklı görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur bunlar;

- askerlerin görüşüne göre, küçük ve yeni kurulan bir Suriye ordusu imkanlarına göre başarı sayılabilecek bir sonuç alındığı ancak siyasetçiler tarafından dönemin vahametinin algılamaması görüşü

- Siyasi iktidarın görüşüne göre, var olan imkanların askerlerin emrine verildiğini ve bu yüzden, yapılan savaşın başarısız olduğu kanaatine varıldığı ve ordu komutanlarına hesap sorulması gerektiği görüşü hakimdi. Buna göre ordudan ihraçlar yapıldığı görülmüştür. Yaşananlar sonucunda ordu komutanlığı yapanlar cezalandırılmıştır.

Dönemin Savunma Bakanı Ahmet El-Garabati ve Genelkurmay Başkanlığı ile Ordu Komutanlığı görevlerini yürüten Abdullah Atfa görevden alınmıştır. Bunun ana nedeni de bazı yerleşim yerlerinin alınmamasından kaynaklanmaktadır. Yapılan ihraçlar sonucunda da askerlerle siyasetçiler arasındaki güven krizi patlak vermiş Milletvekili ve siyasetçiler, parlamento konuşmalarında ve gazetelere verdikleri demeçlerde askerlere yönelik eleştirilerin dozu artırarak devam ettirmişlerdir.

Bu gelişmelerin eşliğinde komisyon kurulması kararlaştırılarak komisyon başkanlığı görevine de Halid El-Azım getirilmiştir. Halid El-Azım 30'a yakın subayı ifade vermeye çağırmıştır. İfadeye çağırılanların başında ise Hüsni El-Zaim gelmekteydi. Parlamento tarafından yürütülen soruşturma sonuçlarını beklemezden bazı komisyon üyeleri, subayları yolsuzlukla itham etmişlerdir. Bu soruşturmanın sonucunda 200 sayfalık bir rapor yazılmasına rağmen akıbeti meçhul kalarak sonuçsuzlukla sonuçlanmış bir tutum olarak kalmıştır.

Bu raporlarda ve bazı parlamento üyelerinin demeçlerinde Orduya hakarete varan suçlamalarda ortaya atılmıştır. Bunların sonucunda ilk olarak bazı subay ve savunma bakanlığında çalışan memurlar yolsuzlukla itham edilmiştir ve görevden alınmıştır. İkinci olarak da askerlere verilen maaş ve primlerin azaltılması ve kesilmesi kararı verilmiştir. Ayrıca yeni ortaya atılan prim yasaının parlamento tarafından onaylanmaması sonucunda ordu ve iktidar arasındaki gerilim artmıştır. Bazı siyasetçilerin (Cemil Merdenbey vb.) cephedeki subayları aşağılayıcı sözler ve uygunsuz davranışlardan dolayı orduyu farklı bir düşünceye zorlamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda subayların genelinde hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Orduda ileri gelen 15 subay tarafından sorunların çözümü için orduda yenileme amacıyla 4 maddelik bir yazılı talep oluşturmuşlardır. Bu talepler şöyledir:

- Ordunun 1945'ten bu yana hazırlıksızlığından, silahların ve teçhizatın tamamlanmamasından sorumlu olanların cezalandırılması.
- Bütçenin ve bazı kanunların onaylanmasından önce yeni ordu kanununun meclis tarafından onay verilmesi.
- Parlamentodaki açık oturumlarda askeri konuların tartışılmaması.
- Askeri meselelerin vs. siviller tarafından tartışılmaması ve ihtiyaç duyulduğunda fiilen askerlik yapanları komisyonlara alarak tartışılması veya görüş alınması.

Hüsni El-Zaim yoluyla cumhurbaşkanına yazılı talebi iletmek için 25 Mart 1949 tarihinde randevu talebinde bulunmuşlardır. Ancak Cumhurbaşkanı Şükri El-Kuvvetli yazılı talebi okumamış hatta teslim almamıştır. Hüsni El-Zaim'in yazılı talebi teslim alması ve iletmesini eleştirerek ordunun eğitim ve disipliniyle ilgilenmesi gerekirken farklı işlerle ilgilendiğini ileri sürmüştür.

Bunların sonucunda Hüsni El-Zaim'in bazı subaylarla darbe girişimi kararını tartışmaya başlamıştır (Kuneytire ilinde). Hüsni El-Zaim bir yandan darbe girişimi kararı alırken diğer yandan Cumhurbaşkanı Şükri El-Kuvvetli de İsrail'le barış anlaşmasının tamamlanmasından sonra Hüsni El-Zaim'i görevden alma kararına varmıştır. Bütün bu olaylardan sonra ve özellikle ordunun itibarsızlaştırma meselesi ve Cumhurbaşkanının Hüsni El-Zaim'e randevu vermeyip itibar da etmemesi, bunların yanı sıra parlamento çatısı altında (Milletvekili Faysal El-Aseli) Hüsni El-Zaim'i bir asker ve bir kişi olarak itibarsızlaştırılması darbeye zemin hazırlamıştır.

Buna paralel olarak Fransızların 1946'dan sonra Suriye'den çekilmesiyle birlikte Suriye halkı hükümet ve yöneticilerden daha büyük adımlar beklemiştir. Filistin vb. konularda yaşanan büyük hayal kırıklıklarıyla halkın karşı karşıya kalması darbeyi makul ve yerinde görmesine neden olmuştur. Değişiklerin sükûnetle yapılması gerektiğini ve yanlış yapanlardan hesap sorulması gerektiğini beklemiştir. Bu süreçte ordudan da daha farklı adımlar beklediklerini dile getirenler olmuştur.

Hüsni El-Zaim'in gücünden ve ordu içindeki itibarından emin olan ordudaki yüksek rütbelere sahip subaylar darbe meselesini dile getirmeye başlamışlardır. Özellikle Yarbay Edip El-Çiçekli gibi isimlerle istişare etmişlerdir. Zaim'e göre ordu; Arap-İsrail Savaşı öncesinde kan kaybı yaşamamış olsaydı, orduya silah ve mühimmat desteği yeterince sağlanmış ve maneviyatı yükseltilmiş olsaydı Filistin travmasının böyle bitmeyeceğini, ordu ve devletin zarar görmeyeceği ifade etmesi ordu içinde taraftar toplamasını hızlandırmıştır. Bunların yanı sıra ordunun içinde bulunan emir-komuta zincirinde bulunanlar da da siyasetçilere karşı güvensizlik oluşması Hüsni El-Zaim'e daha fazla yakınlaşmalarıyla sonuçlanmıştır.

Suriye içindeki sol partilerin güçlenmesiyle Amerika ve Batı'nın etkinliğinin azalacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Bu nedenlerden dolayı Amerikalıların Suriye'de etkin olmamalarına rağmen durumun SSCB lehine değişmemesi için darbenin gerekli olduğu söz konusu olmuştur. Bundan dolayı Amerikalılar, Hüsni El-Zaim'in en iyi seçenek olduğu kanaatine varmışlar ve darbeye destek vermeye başlamışlardır.

Daha sonraki yıllarda yazılan hatırat ve günlüklere bakıldığında (Halid El-Azm'ın anılarında geçenler) Cumhurbaşkanı Şükri El-Kuvvetli ve Cemil Merdam Bey'in sorumluluklarını yerine getirmemelerinden kaynaklandığı görülmüştür. Bu iki liderin hakkında liderlik vasıflarını zedelemeleri ve çevrelerindeki kişilere geniş yetki vermelerinden dolayı halkın darbe yapanlara daha olumlu bakmasına neden olmuştur. Şükri El-Kuvvetli'nin; Filistin Savaşı'ndan önce ordunun önemli bir kısmını siyasi nedenlerden dolayı tasfiye etmesiyle birlikte orduda yönetime karşı olumsuz bir hava esmeye başladığını ayrıca Arap-İsrail Savaşı'nda büyük başarılar gerçekleştirememelerinden dolayı halkın öfkesinin arttığını hatıratlarda dile getirmişlerdir.

3. DARBEDE ETKİLİ OLAN ETMENLER

O dönemdeki Suriye ile ilgilenen güçlere bakacak olursak ve bulunduğu durumu göz önünde bulundurursak;

- Irak ve Ürdün'deki Haşim'i Ailesi mensubu bazı kişilerin Suriye'yi ele geçirme planları olduğu ve bunu hayata geçirmeye çalıştıkları görülmektedir.
- Arap-İsrail Savaşı ve Filistin toprakları üzerine kurgulanan planlar bu savaş ile beraber, o toprakların daha önemli hale geldiğini ve bunların gizli görüşmeler gerçekleştirdikleri daha sonra ortaya çıkmıştır.
- I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki zamanda bölge paylaşımı yapan İngiliz ve Fransızlar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve SSCB'ye bırakmış olmaları.

- Bu ülkelerinde de genellikle kendilerine yakın aktörleri kullanmaya çalışmaları.
- Suriye'nin iç dinamikleri gereği Suriye'de de geleneksel partilerin yanı sıra Fransızlar'a karşı gelen aile ve bölgelerinde kendilerine has çıkarları olduğu bilinmesi ve bu yönde boyunduruk altına alınmaya çalışılması
- Büyük toprak sahipleri ile sanayi ve ticaretle uğraşan kesim arasındaki farklı sorunlar olması
- Suriye'nin en önemli şehirleri (Halep-Şam) arasındaki konumunu muhafaza etmek amacıyla farklı parti ve kişilerle ortak adımlar atılmaya çalışılması.
- Yetişmiş idari kadronun olmamasından dolayı ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlara, gelişmelere paralel olarak çözüm üretilmemesi
- Farklı inanç sistemine bağlı olarak var olan partilerin yetiştirdiği elemanların yöntem ve hedefleri farklı olmasından dolayı, toplumu daha da ayrıştırmaları.
- Farklı düşünce tarzları, bölgeler, şehirler, partiler, dinler ve mezhepler de unutulmamalıdır.

Suriye'deki nüfus yapısı sosyal açıdan da bölge ve dünya müdahalesine yatkın olduğunu ve her olaydan etkilenebilecek bir yapıya sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira dünyada bu tarz ülkeler devamlı güç mücadelesine girişmiş küreseller güçler arasında kendilerini kanıtlama sahasına rahatlıkla dönüşebilmektedir.

4. DARBE VE SONRASI

Darbe 30 Mart 1949 sabaha karşı saat 2:30 civarında Edip El-Çiçekli komutasındaki Katana'da⁴ bulunan piyade ve zırhlı askeri birliklerden Şam'a doğru ilerlemesiyle başlamıştır. Şam'daki önemli devlet dairelerini (Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı, Parlamento, Merkez Bankası, Radyo, Telefon İdaresi, Polis ve Güvenlik Merkezi, Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma) ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Aynı zamanda bazı askeri gruplar Cumhurbaşkanı (Şükri El-Kuvvetli), Başbakan (Halid El-Azm), güvenlik ve istihbarat sorumlularının evlerinin yanı sıra bazı siyasi liderlerin evlerine de baskın yaparak tutuklamalar gerçekleştirmiştir.

Sabah saat 7'de radyo yayınlarını keserek onun yerine darbeci subaylardan ilk bildiri okunmaya başlanmıştır. Bildiride ordunun amacının demokrasi ortamını hazırlamak olduğu ilan edilmiştir. Bununla beraber ülkeyi kontrol etmek için cumhurbaşkanının görevinden alınması ve sokağa çıkma yasağı gibi adımlar atılmıştır. Darbenin ilk günlerinde ordu ve halkta adeta bir bayram havası hâkim olmuştur. Bunların ana nedeni ise Kuvvetli'nin orduya karşı tutumu, yapılan yolsuzluklar ve kamu mallarını farklı alanlarda harcanması gibi benzer durumların bulunmasıdır.

Yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde yüksek oyla seçildikten sonra kendine güveni daha da artarak tek adam olma yolunda adımlar atan Hüsnî El-Zaim darbeye gerek duyduğu konuların tamamını halktan aldığı yüksek destek ve güç zehirlenmesine bağlı olarak unutmuştur. Aralarında Filistin Savaşı'nda kahramanlık madalyaları almış çok sayıda subay ve eri görevden ihraç etmiştir.

⁴ Şam'ın batısında (Golan Cephesi) tarafından bulunan ve 30 km uzaklıkta bir şehir.

Ordudan attığı eski silah arkadaşlarına da hiçbir destek sağlanmayıp açlığa mahkûm bırakarak dilencilik dahi yapmalarına neden olmuştur⁵. Yaptıklarıyla kendisine olan güvenin kırılmasına ve kendisinin de sorgulanır olmasına neden olmuştur. Darbenin dış güçler tarafından yaptırıldığı hatta kendisinin de bu dış güçlerin kontrolünde olduğu içten içe yayılmış ve büyümüştür.

Hüsni El-Zaim, bu darbenin yurtdışından destek almadığını, hiçbir yabancı emir veya maddi destek almadıklarını öne sürmesine karşın birçok siyasetçi, analist ve yazarın kendisinin yaptıklarından dolayı dış güçlerin her zaman bu olayda yer aldıklarının kanaatinde olmalarını engelleyememiştir. ABD'nin destek verdiği dair bazı ipuçları ve belgeler ortaya çıkmıştır⁶. Amerika'nın verdiği destekten dolayı yeni yönetim Arap dünyasındaki hâkim olan görüşe aykırı olarak (petrolü kesme ve satmamak) Amerikan Tabline petrol hattını Suriye'den geçmesine ve limanlardan ihracat yapılmasına izin vermiştir. Ayrıca darbeden önce Suriye'ye 300.000 Filistinli mültecinin yerleştirilmesine razı olmasına rağmen Ben Gurion'un su meselesinde anlaşmadıkları için onaylamadığı daha sonra ortaya çıkmıştır.

1969 yılında "Devletler Oyunu Bir CIA Elemanının Anıları" adlı bir kitapta: "Hüsni El-Zaim darbesinin bizim hazırlayıp planladığımız bir darbe olduğunu ve darbe planının büyükelçilikte konulduğunu ve bunun çok gizlice yapıldığını; ancak bazı Suriyeli siyasetçilerin kuşku duyduklarını söyleyebilmekteyiz." Bunların yanı sıra Suriyelilere veya Hüsni El-Zaim'e verilen önemli merkezlerin ele geçirilmesi olayının yanı sıra darbe hazırlığı aşamasında para da harcandığı gibi olaylar öne sürülmüştür.

Ancak SSCB'de bir medya kuruluşunun (TAS), Hüsni El-Zaim darbesi ile ilgili CIA'nın, Fransa Şam Büyükelçisi ile yaptıklarını ve bölgedeki İngiltere varlığının ortadan kaldırılmasından kaynaklandığını öne sürmüştür⁷.

O dönemle ilgili önemli görüşlere başvurursak; ABD'nin bu darbeyi planlamadığını ancak darbeden yararlanmasının yanı sıra Halid El-Azm gibi siyasetçilerin hatıralarında bu darbenin dış destekli olabilmesine rağmen böyle bir desteğin ispatlanması sağlayacak kanıtının olmadığı kanaatine varmışlardır.

Birleşik Krallık'ta gazeteci ve yazar olan Patrick Seale'a göre ABD'nin ve Birleşik Krallığı'nın darbe bilgilerini aldıklarını ancak darbeye destek veya engelleyici bir adım atmadıklarını öne sürmüştür. Tabline ve petrol hatları ile ilgili ise ona Hüsni El-Zaim'in ihtiyacı olduğunu, dış ülkelerde de dost kazanmaya çalıştığını ve darbesine karşı gelinmemesi için atılan bir adım olduğunu söylemiştir.

Bazı görüşlere göre Hüsni El-Zaim'in ABD Büyükelçiliğinde bazı çalışanlarıyla 1948 yılının sonuna doğru görüşmeler yaptığını ve 1949 yılının başlarında darbeye ilgili anlaşıklarını ve mart ayında ABD'den destek istediği öne sürülmüştür.

⁵ Propaganda amaçlı olabil ihtimali çok yüksekmiş.

⁶ Daha sonra çıkan belgelerde ABD'nin darbenin ilk saatleri neler yapılması gerektiğini planı yapmıştır, ayrıca Fransa da destek verdiğini ortaya çıkmıştır.

⁷ 137 gün sonra Sami El-Hannavi İngiliz destekli bir darbe yapmıştır.

Bunların sonucunda ise birçok taviz verdiğini, özellikle petrol firmaları ile yapılan antlaşmalara göre verilen tavizler (petrol hatlarının çekilmesi, rafineri kurma, vergilerden muaf tutma, arazileri onlara bırakma, liman hizmetinin yanı sıra o firmaların demiryolu, karayolları, telefon ve telgraf merkezleri inşa edilmesinde kolaylık sağlamaktır). Bunların karşılığı olarak firmalar geçen petrolden belirli bir nakdi bedel taahhütlünde bulunmuşlardır. (İlk 2 milyon tona karşı 6 milyon pound, 4 milyon tona ise 10 milyon pound ve 6 milyon ton ve üzerine ise 13 milyon pound ödenecektir.)

5. HÜSNİ EL-ZAİM DARBESİNDEN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

Darbenin ilk saatlerine bakacak olursak uygulamalarında cumhurbaşkanı, başbakan, parti başkanları ve önemli siyasetçilerin ya cezaevine atıldığını ya da ev hapsinde tutulduklarını görebilmekteyiz. Ancak daha önceki dönemlerdeki bütün olumsuzlukları ortadan kaldıramamıştır. En önemli adımlar ise sivil ve askeri alanlarda attıkları adımlardır.

Sivil alandaki gelişmeler

- Bazı yasaların değişmesi; örneğin, veraset kanununun değişmesi, büyük karlara vergi konulması, ceza kanununun değişmesi (hala Osmanlı Ceza Kanunu geçerliydi), ticari kanununun değişmesi (hala Osmanlı Ticaret Kanunu geçerliydi) ve buna benzer kanunlara imza atmasının yanı sıra yolsuzlukla mücadele, bulunduğu makamı kişisel çıkarlarına alet edenlerin cezalandırılması
- Hâkim, siyasetçi ve subayların atamalarının yapılması.
- Şikâyet masası kurulup eski ve yeni şikâyetler alınmaya başlanması (ancak cumhurbaşkanı seçildikten sonra bu masayı ortadan kaldırmıştır).
- Suriye'ye siyasi iltica eden Dr. Antouan Saade'yi (Suriye Sosyal Milliyetçi Parti Başkanı) Lübnan'a teslim edilmesi.
- Darbeden hemen sonra cumhurbaşkanı, başbakan ve siyasetçiler istifa etmek zorunda bırakılması.
- Mişel Aflak'ın af dileyip cezaevinden çıkartılmasına karşın komünist partiden olan siyasetçilerin cezaevinde bırakılmaları.
- Parlatonun feshedilmesinden sonra bazı parlamenterler Suriye Krallığı ilanına kadar gittiklerini görülmektedir.
- Şam'ın tüccarları ve önemli kişilerin Zaim'e destek vermeleri ve açıklamaları
- Eski başbakanlardan Faris El-Huri'nin, başbakanlık teklifini reddetmesi ve bu darbeden sonra kapanmayacak bir kapı açıldığını dile getirmesi.
- Halep milletvekillerinin bir kısmı ise ordunun kışlaya dönmediği için Zaim'le çalışmama kararı almaları.
- Haziranın başında ilk hükümet kurularak Muhsin El-Berazi'nin başbakan olarak atanması
- Haziranın başındaki referandum da Zaim cumhurbaşkanı olarak seçilmesi.

Askeri alandaki gelişmeler;

- Hüsnî El-Zaim'in ordudaki asker sayısını yükseltmek amacıyla zorunlu askerlik uygulamasını başlatması
- Er ve rütbeli askerlerin tayini için yaş sınırına bakılmaksızın sözleşmeli asker alınması
- Subaylara verilen emir erlerinin görevlerine son verilip bunun yerine emir erinin maddi bedelinin ödenmesi kararı çıkartılması.
- Bunların yanı sıra görev başında olmayan bazı büyük subayların tekrar göreve çağırılması
- Iraklı bazı subayların orduda ve Hava Kuvvetleri Komutanlığında tayinlerinin çıkarılması
- Suriye ordusunda hizmet vermek isteyen Lübnan kökenli subaylara vatandaşlık verilmesi.
- Filistin'den 70'e yakın subayın teğmen olarak atanmaları
- Suriye ordusunda asker ve özellikle subay sayılarının hızla artırılması.
- Bunların yanı sıra orduda doktor ve eczacı sayılarını artırmak amacıyla sivil doktor ve eczacılardan orduya alım yapılması.
- Savunmaya katkı için her ay başında vatandaş ve gurbetçilerden bir günlük harcama maliyetini orduya bağışlamaları kararı alınmıştır.
- Bunların yanı sıra savunma bakanlığına, askeriyede ve inşaat alanında sivil işçi çalıştırma hakkı verilmiştir.
- Yeni madalya türleri düzenlenmiştir.

Hüsnî El-Zaim son 136 gününe bakıldığında ve değerlendirildiğinde birçok siyasi, askeri, ekonomik vb. alanlarda antlaşmalara imza atdığı görülmektedir.

Böylece Hüsnî El-Zaim 5 uluslararası antlaşma yapmıştır yaptığı antlaşmaların en önemlileri ise;

- Tabline antlaşması, (daha öncesinde antlaşmanın süresinin uzunluğunun yanı sıra devlet hazinesine girecek paranın az olmasından dolayı imzalanmamış olsa da Hüsnî El-Zaim bu antlaşmaya bir kanun hükmünde kararname ile imza atmıştır. (No:74 16 Mayıs 1949))
- Suriye-Birleşik Krallık Ortadoğu Boru Hattı (Irak petrol firmasına ait) antlaşması (No:140 20 Haziran 1949)
- Petrol rafinerilerinin inşası için Birleşik Krallık – Fransa ile 3 antlaşma
- 20 Temmuz 1949'da Suriye-İsrail ateşkesine imza atılması ve Suriye'nin girdiği topraklardan çekilmesi anlaşması (Son antlaşma da Suriye tarafını temsil edenlerin adlarına bakacak olursak; Albay Fevzi Sülo, Yarbay Muhammed Nasır, Üsteğmen Afif El-Berzi ve Salah El-Terzi)

6. HÜSNİ EL-ZAİM'E DARBE

Hüsni El-Zaim darbesi sonucunda ortaya çıkarılan yönetimin iç ve dış eleştiriler almaya başlaması yolsuzlukların ortaya çıkması ve yanlış adımlar atıldığı kanaatlerinin güçlenmesiyle sonucun hızlandığını söylemek mümkün hale gelmiştir. Mısır ve Suudi Arabistan'a yakınlaşılması Irak ve Ürdün'deki Haşimi yönetimlerinden uzaklaşılması halk arasında referandumda oy oranının %99,99 olan Hüsni El-Zaim'den umduklarını bulamadıkları anlaşılmasıyla destek rüzgârı hızla tersine dönmüştür.

Önemli siyasi liderleri cezaevine atması, Dr. Antouan⁸ Saade'yi Lübnan'a teslim etmesi ve onun idam edilmesine neden olması, bunların yanı sıra bazı ülkelerin (Birleşik Krallık) çıkarlarının zedelenmesinden dolayı ondan kurtulmaya çalıştıkları dile getirilmiştir.

Bu ortaya çıkan yeni gelişmeler ışığında Zaim'in en güvendiği isimlerden biri olan Albay Sami El-Hannavi'nin darbe planları yaptığı, bu planlarında Katana'da hazırladıkları anlaşılmıştır.

Katana'dan Şam'a 13-14 Ağustos 1949'da hareket eden Hannavi'nin emrindeki askeri güçler Şam'daki önemli merkezleri, en önemlisi de Zaim'in cumhurbaşkanlığı sarayına yöneldiklerini öğrendiğinde artık çok geç olmuştu. Tutuklanarak gizli bir yere götürülen Zaimi ve Başbakan Muhsin El-Barazi'yide askeri mahkemeye çıkarttıktan sonra idam ettiklerini ve birkaç ay sonra Zaim'in cesedini Şam'ın bir bahçesinde bularak ailesine ulaştırdıklarını bilinmektedir.

7. SAMİ EL-HANNAVİ⁹ 14 AĞUSTOS 1949 DARBESİ

13 Ağustos 1949'da Katana'da (Şam'ın 30 km batısında) bir toplantı gerçekleşti. Toplantıda; Albay Sami El-Hannavi ve arkadaşları¹⁰, bu toplantıda 13 Ağustos'u 14 ağustosa bağlayan gece bir darbe kararı vermişlerdi. Bu toplantıda Albay Sami El-Hannavi'nin darbe komutanı Albay Alameddin Kavvas darbe komutan yardımcısı seçilmiştir. Diğer askerler de farklı görevler almışlardır. Böylece Şam'daki askeri birlikten hazırda bulunmaları, durumu gözetlemeleri, görevlerin dağıtılması ve küçük kâğıtlara yazılıp operasyonlar başlanmıştı. En kritik görevleri ise; Cumhurbaşkanlığı sarayı, başbakanı zapt etmenin yanı sıra bazı önemli kamu binalarını içindekilerle beraber ele geçirmektir.

Darbeciler gece saat 01:00 Katana'dan Şam'a doğru hareket ettiler ve bu bölgeleri sırayla ele geçirdiler. Görevleri arasında en önemlisi olan ise cumhurbaşkanı Hüsni El-Zaim'i ve Başbakan Muhsin El-Barazi'yi yakalama görevi olarak görülmüştür. Fazıl Abu Mansur ile 6 zırhlı araç ve 60 askerle cumhurbaşkanlığı konutuna, birkaç subay ve 3 zırhlı araç ile 30 asker başbakanlık konutuna operasyon düzenlemiştir.

⁸ (Antoun Saadeh, Antoine Saade, Antun Sadi انطون سعاده)

⁹ Sami El-Hannavi Halep'te 1879 yılında doğmuştur. Liseye kadar Halep'te eğitim görmüş, İstanbul'da harp okulunu 1916 yılında bitirmiştir. 1. Dünya savaşında Kafkas ve Filistin cephesinde bulunmuştur. 1947 yılında albay rütbesine ve 1949'da Zaim darbesinden sonra genelkurmay başkanlığına yükselmiştir. 1950'de Muhsin El-Barazi'nin bir akrabası tarafından Beyrut'ta öldürülmüştür. El-Barazi'nin ailesi öldürme kararını Hannavi henüz yönetimdeyken vermiştir. Hannavi'yi takip eden Hırşu (Hırçu) El-Barazi, Hannavi'yi Beyrut'a kadar takip ederek, Beyrut'ta sokağın ortasında öldürmüştür. Öldürürken de Muhsin Barazi'nin öcünü aldığı söylemiştir.

¹⁰ Albay Alameddin Kavvas, Muhammed Rifai, Teğmen İsam Meryud, Asteğmen Musatafa Davalivi, Ferid Seyf Derviş, Asteğmen Hasen Haddi, Muhammed Maaruf, Asteğmen Yakup Bayyid, Teğmen Antuan Huuri, Teğmen Musatafa El-maliki, Asteğmen Hüseyin El-Hakim ve Teğmen Galip Şakfah bulunmaktaydı.

Şam'ın diğer önemli görülen merkezleri (Emniyet Müdürlüğü, Merkez Bankası, Jandarma Komutanlığını ve Genelkurmay Başkanlığı gibi) tek tek ele geçirip kontrol altına alınmıştır. Bunlarla birlikte Hüsnî El-Zaim'e yakın subay ve siyasetçileri yakalamak için de operasyonlar düzenlenmiştir.

Darbenin en önemli aktörleri, kısa bir askeri yargılamadan sonra hemen Hüsnî El-Zaim ve Muhsin El-Barazî'yi kurşunla infaz eden kişinin günlüklerine bakıldığında; saraya varmadan 300 metre önce arabalardan inilip, zırhlı araçları iki gruba ayırıp cumhurbaşkanlığı konutunun kuşatmaya alındığı yazmaktadır. (Abu Mansur, F. s. 68-70) Hatıralarda anlatılanlara göre o bölgeye sessizce girilmiş, 4 motosikletli inzibat gözetimine alınıp silahlarına el koyulmuş ve sessizce cumhurbaşkanının konutuna ilerleyip kontrol edilmesi gereken noktalar kontrol edilmiş, darbe askerleri konutun çevresine dağıtılmıştır. Cumhurbaşkanlığı muhafız alayı komutanına da rüşvet verilerek oradan uzaklaşması sağlanmıştır. Darbeciler yanlarında Çerkez kökenli birini –Ethem getirerek, içerdeki Çerkez muhafızla konuşup teslim olmaya ikna edip ardından kapıya kadar gelmiş ve Hüsnî El-Zaim çağırılmış ve götürülmüştür. Böylece Hüsnî El-Zaim'in dönemi 137 gün sonra bitmiş ve Samî El-Hannavî dönemi başlamıştır. (Abu Mansur, F. s. 70)

İlk Radyo bildirimlerinde; Hüsnî el-Zaim'in Suriye'yi kargaşadan kurtarmak ve ülkeyi onurlu bir yere getirmek istemesine rağmen bunu yapmadığını aksine durumun daha da kötüye giderek Zaim ve işbirlikçilerinin ülkenin kamu mallarını, kutsallarını hor kullanarak ulusun egemenliğini tehlikeye attıklarını söylemişlerdir. Zaim yönetiminin yanlış gidişatına ve kötü politikalarına ordunun dur demeyi bir görev bildiği belirtilmiştir. Demokrasiyi tahsis etme ve tek adam rejimini yıkarak ülkenin kötü gidişine son verildikten sonra ordunun asli görevine tekrar döneceği ve siyasetin siyasetçilere bırakacağını bu bildiride ayrıyeten ilan edilmiştir.

Yayımlanan ikinci bildirimleri de Yüksek Askerî Şûra kurulduğunu ve bütün yetkilerin – yargı, yasama, yürütme- yeni bir hükümet seçilene kadar bu şuranın elinde bulunacağı açıklanmış sözü edilen şura sosyal yapı göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. 2 subay Sünnî Arap, 2 subay İsmailî, 2 subay Alevî, 1 subay Hıristiyan, 1 subay Çerkez, 1 subay Dürzî, 1 subay Kürt kökenden geldiği görülmektedir.

Yayımlanan Üçüncü bildirimde ise cumhurbaşkanı ve başbakanın askeri mahkeme kurularak yargılandığı ve suçlu buldukları için mahkemeden sonra infaz edildikleri kamuoyuna ilan edilmiştir daha sonrasında farklı bilgi verilmesi de Zaim'e ait ceset Şam'da bir bahçede görülerek ailesine haber verilmek suretiyle gömülmesi sağlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Zaim, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Suriye'nin İsrail ile ateşkes anlaşmasını imzalaması yönündeki tavsiyesini uygulamayı kabul etmesi de niyeti açık etmekteydi. Suriye'de ilk başarılı darbe ile ilgili farklı belgeler ortaya çıkmış olsa da yurt dışından yardım alındığı konusunda uzmanlar arasında bir mutabakat oluşmuştur.

Bu mutabakatın oluşmasındaki en büyük kanıtında Zaim'in "Ülkemin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için Amerikan yardımını alma umuduyla ve muhtemelen bu adımla siyasi intihar edeceğim ve kendimi ölüme atacağımı ve bu nedenden dolayı ülkeniz düşmeme izin vermemeli" diyerek destek istemesi de açık bir yansıması olmuştur.

Ayrıca Hüsnü El-Zaim darbe sonrasında Faris El-Huri (Faris al-Khoury) teklif ederken, El-Huri teklifini reddedip aşağıdaki sözü ifade etmiştir¹¹; "Arap dünyasında yeni bir sayfa açıldı ve bu sayfa yarım yüzyıl boyunca açık kalacaktır."

1950'li yıllara kadar gerçekleşen darbe girişimlerinin 1950'den sonra yapılan darbe girişimlerinden görece daha sakin ve kansız olduğu sivillerin bu durumlara çok fazla dahil edilmediği görülmektedir. Bu durumun 1950'li yıllara kadar Osmanlı askeri okullarında eğitim görmüş subayların darbe girişiminde bulunduğu ve askerlerin önemli bir kısmı tanınmış ailelerden gelmelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra Halep, Şam, Hama ve Humus gibi şehirlerin eşrafının da etkili olduğu gözlemlenmiştir.

1950'den sonra gerçekleşen darbelerden ise darbecilerin profili değişmiş olduğu gerçekleşen olay ve ölümlerden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Darbelerde daha çok partizan subaylar ve farklı azınlık gruplardan gelen subayların öne çıktığını daha az tanınmış ailelerden gelmemeleri ve askeri ahlaka batılı tarzda sahip olmalarından kaynaklanan özellikleri dahil olmuştur. Böylece bu dönemdeki darbelerin sonuçları da farklılar göstermiştir. Halkın daha fazla darbeler dahil edilmesi daha fazla can kayıplarının yaşanması ve kanlı olması bunların başlıca değişimleri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdulal, s, 2007, El-İnkılabat El-Askeriye Fi Suriye, Medboli Yayın Evi, Mısır.
- Abu Mansur, F. Tarih yoktur, Ea'ssir Demiş, Bir Darbecinin Anıları, Basım yeri yoktur.
- Ayhan, V. 2016, Suriye'deki İktidar Mücadelesinin Türkiyeli Etnik ve Mezhepsel Gruplara Etkisi, İMPA Rapor-No: 11.
- Bishara, A. 2016, El-Ceyiş ve El-Hüküm Arabiyen, Eşkalye Nazariye, Siyasat Arabiye Dergisi, Sayı, 22. Doha.
- Copeland, Miles. 1970, The Game Of Nations, (Çeviri İbrahim Cezini), Beyrut.
- Daoud, H, 2016, Kaeimet Ruesae Suriye, <http://hekmatdaoud.com/web/?p=207> , erişim tarihi; 02.12.2016
- El-Aclani, Ş, 2005, Tarih El-Hükümat El-Baasiye Fi Suriye, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=47718> , erişim tarihi 01.12.2016.
- El-Aclani, Ş, 2005, Tarih El-Hükümat El-Suriye Menzü 1918-2004, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=28800> , erişim tarihi 01.12.2016.
- El-Azm, H. 1972, Muzekkarat Halid El-Azm, 3 Cilt, Beyrut.
- El-Horani, E. 2000, Mezekerat Ekrem El-Horani,4 cilt, 1. Baskı, Kahire.
- El-Hames, C. 2007, Keyfe Ta'e El-Colan, Paris.
- Haddad, G. 2001, Min Tarih Suriye El-Muasir 1946-1966 (Evrak Şamiye), Amman.

¹¹ Khalaf, S, 2017, s. 658.

- Fansa, N.1982 , Eyyam Hüsnü El-Zaim, Beyrut.
- IISS, 2008, El-Baas El-Şii Fi Suriye 1919-2007.
- Khalaf, S, 2017, Suriye Darbelerine Genel Bir Bakış 1945-1970 Yılları Arası, Demogrası: Darbeler ve Tepkiler, Giresun. http://iibf.giresun.edu.tr/Files/ckFiles/iibf-giresun-edu-tr/etkinlik/1._demokrasi_sempozyumu_kitabi__2._e-yayim-2017.pdf
- Khalaf, S. Altuntaş, H. 2016, 1957 Yılı Türkiye Suriye Bunalımı, Yeni Türkiye 84, Ortadoğu Özel Sayısı-3, Ankara.
- Kubeysi, B. 2012, İnkilap Sami El-Hannavi 1949 ve Tasirehu Ala El-Evda' El-İktisadiye..., Anbar Üniv Sosyal Bilimler Dergisi, 2. Sayı, Anbar.
- Ma'ruuf, M. 2003, Eyyam Eştuha 1949-1969, El-İnkilabat El-Askeriye ve Esraruha Fi Suriye, Beyrut.
- Osman, H. 2004, El-Muhakamat El-Siyasiye Fi Suriye, Beyrut.
- Razaz, M. 1986, El-Tacruba El-Murra 2.
- Sagiye, H. 2012, El-baas El-Suri Tarih Mucez, Beyrut.
- Seale, P. 1980, The Struggle For Syria, 1945-1958, Beyrut.
- Zeen El-A'bedin, B. 2008, El-Ceyiş ve El-Siyase Fi Suriye (1918-2000), Londra.
- RATHMELL, Andrew, 2013, Secret War in the Middle East: The Covert Struggle for Syria, 1949-1961 (Library of Modern Middle East Studies)
- RATHMELL, Andrew, 1997, Elharp Elhafiye Fi Elşark Elavsat, Elsiraa Elseri Ala Suriye, 1. Baskı, Selemiye, Suriye.